видавництво Генеза

Людмила МАСОЛ
Олена ГАЙДАМАКА
Оксана КОЛОТИЛО

МИСТЕЦТВО

3 КЛАС

Людмила МАСОЛ
Олена ГАЙДАМАКА
Оксана КОЛОТИЛО

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

Київ
«Генеза»
2020

Відповідає Типовим освітнім програмам для 3–4 класів
закладів загальної середньої освіти,
розробленим під керівництвом О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— завдання і запитання;

— послухай;

— зобрази;

— переглянь;

— виконай;

— узагальнення.

ЛЮБІ ДРУЗІ!

Запрошуємо разом з Лясолькою, Барвиком, їхнім новим другом Мед-Артом та цим підручником продовжити мандри Країною Мистецтв. Ми будемо знайомитися з ліричними, героїчними, фантастичними та комічними персонажами, передавати свої враження у творчості. Щасти!

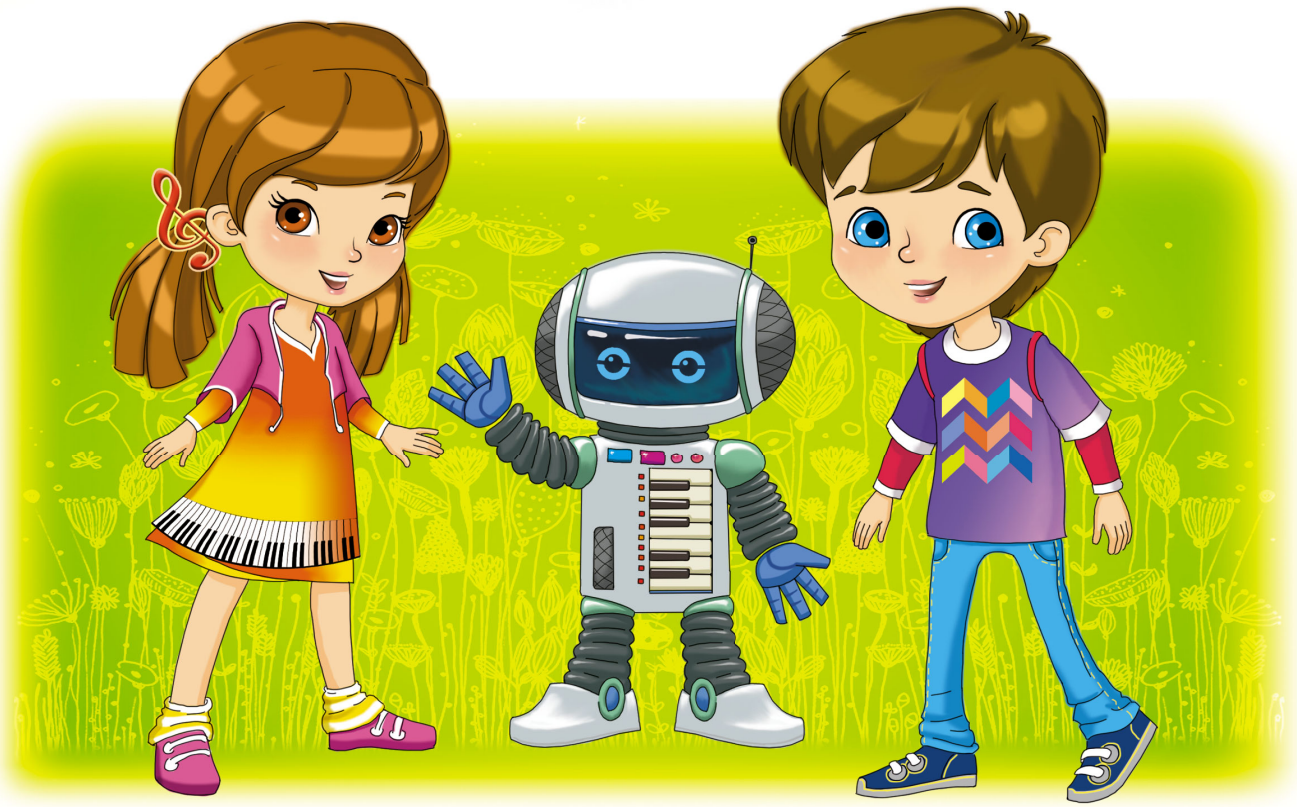

І. Мистецькі мандри ліричних персонажів і легендарних героїв

1. ЛЯСОЛЬКА І БАРВИК У КРАЇНІ МИСТЕЦТВ

Продовжуймо мандрувати Країною Мистецтв разом з нашими друзями – Лясолькою та Барвиком. Ти вже знаєш, що види мистецтв здатні «розповідати» різними мовами. Пригадай.

Моріс Равель. Красуня. Красуня і Чудовисько (із сюїти «Моя матінка Гуска» за казками Шарля Перро).
Сергій Борткевич. Принцеса на горошині (із циклу «Музичні картинки за казками Ганса Крістіана Андерсена»).

Хто виконує п'єси? Якими ти уявляєш Красуню та Принцесу? У якому темпі виконуються їхні танці? Що відбувається у творі «Красуня і Чудовисько»? Як завершується діалог героїв? Ці твори – програмні? Як це можна визначити?

Вправа *«Герої казок»*.
Красиво і точно співай голосні, чітко і коротко – приголосні звуки. Вчасно бери дихання.

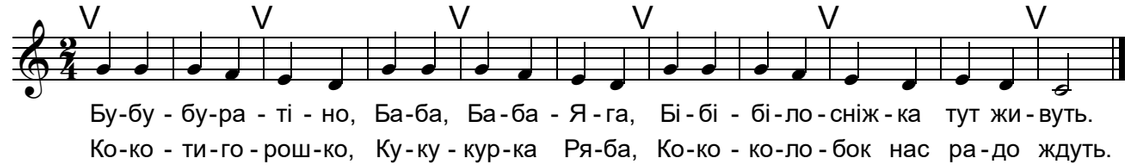

Заспівай пісню «Мрії збуваються» (*Нотний додаток, с.* 124).

Музична грамота

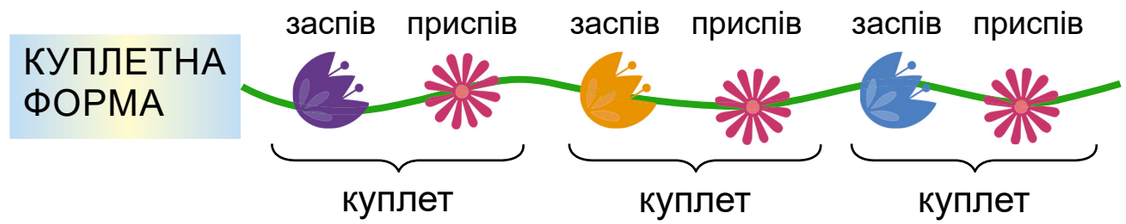

Розкажи, з яких частин складається куплетна форма. Яка із частин куплету повторюється без змін?
Пригадай, якими знаками записують музику. Зверни увагу: в імені Лясольки поєднано назви двох ноток.
Поміркуй над іменем Барвика.

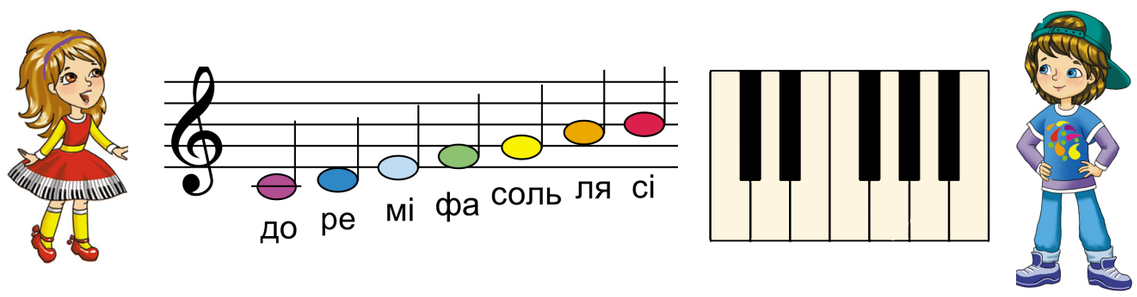

Руханка. Потяг у казку (із серії «З любов'ю до дітей»).

Придумай слова, у яких «заховалися» назви нот. Створи ребуси.

1. ЛЯСОЛЬКА І БАРВИК У КРАЇНІ МИСТЕЦТВ

Подорожуючи Країною Мистецтв, ми можемо зануритися у неповторну красу навколишнього світу. А наша уява «домальовує» щось цікаве та незвичайне.

Що відбувається на ілюстрації? Що незвичного привернуло твою увагу? Уяви, що ти потрапляєш усередину цієї картини. Роззирнись довкола. Які персонажі тебе оточують? Які звуки лунають? Пригадай, якими матеріалами та інструментами працюють художники.

Художники «розповідають» цікаві історії, створюючи *ілюстрації* до книжок. Вони допомагають нам уявити події та героїв.

Ілюстра́ція – малюнок, що супроводжує текст твору.

Образотворча грамота

Вибір формату картини (положення аркуша) залежить від форми зображуваного. Якщо предмети або люди видовжені – обираємо вертикальний формат, якщо широкі – горизонтальний.

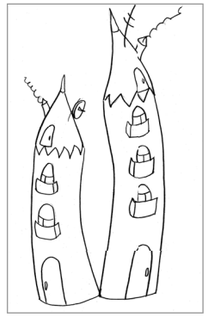
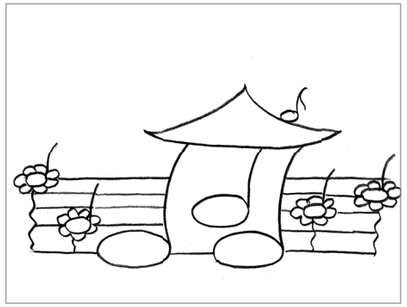

Придумай казкову розповідь про Країну Мистецтв. Уяви себе художником-ілюстратором. Намалюй ілюстрацію до своєї казки. Застосуй штрихування *(графічні матеріали)*.

Варіант 1. Брама Країни Мистецтв

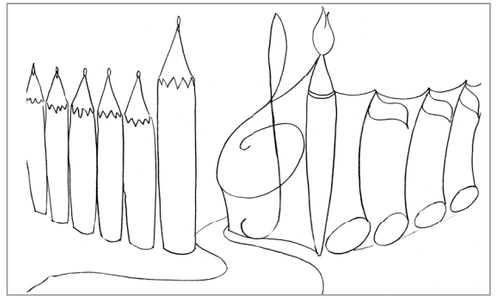

Варіант 2. Будиночки, у яких живуть мешканці Країни Мистецтв

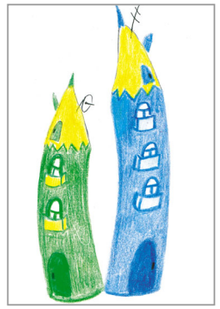

Поміркуй, якими ще ілюстраціями доцільно доповнити історію про неймовірні пригоди Барвика й Лясольки у Країні Мистецтв.

2. ПОРТРЕТНА ГАЛЕРЕЯ

Мандруючи Країною Мистецтв, ми перенесемося в лялковий театр лихого Карабаса-Барабаса. Саме сюди зовсім випадково потрапив Буратіно (Піноккіо) – і поринув у справжні дива!

М/ф «Пригоди Буратіно», «Піноккіо» *(фрагменти)*.
Юрій Шевченко. Балет «Буратіно і чарівна скрипка».

Хто з персонажів казки про Буратіно ліричний герой, хто – веселий, а хто – злий? Пригадай, що таке балет. Яка музика супроводжує Буратіно?

танцювальна
швидка
наспівна
повільна
бадьора
сумна
ритмічна

У музиці характер персонажа передає насамперед *інтонація*.

Інтона́ція – основа мелодії, що визначає її характер.

Золотий ключик Буратіно чарівний. Від відкриває потаємні двері у щасливу країну краси, добра та знань. Він і тобі допоможе потрапити до Країни Мистецтв і творити незвичайні мистецькі дива.

ДИВО ПЕРШЕ (МУЗИЧНЕ) *(робота в групах)*.
Зімпровізуйте мелодії до віршів – портрети персонажів казки. Поміркуйте, кого з них доцільно характеризувати пісенною мелодією, кого – танцювальною, а кого – декламаційною (нагадує говірку).

Я – герой цієї казки,
впізнай мене без підказки.

Я – актор у Карабаса,
хоч сумний, але не плакса.
Хоч для смутку є причина:
я закоханий в Мальвіну.

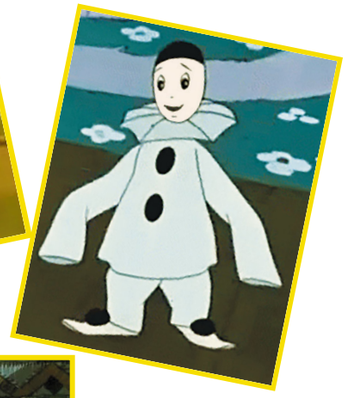

Я страшний, із бородою,
не сперечайтеся зі мною!
Голос мій, мов грізний гук,
я – доктор лялькових наук!

ДИВО ДРУГЕ (ТЕАТРАЛЬНЕ) *(робота в парах)*.
Оберіть персонажів і спробуйте по черзі передавати мімікою та рухами їхні характери так, щоб інші відгадали ім'я героя.

На дозвіллі поекспериментуй: придумай різні музичні інтонації: *веселу, ліричну, журливу, розгнівану, злякану, спокійну*.

2. ПОРТРЕТНА ГАЛЕРЕЯ

Для зображення людини художники створюють *портрети*.

Схарактеризуй людей, зображених на портретах.

Для того щоб ми уявили героїв, описаних у книжці, художники-ілюстратори зазвичай створюють їхні **портрети.** Характер і настрій героя можна передати мімікою.

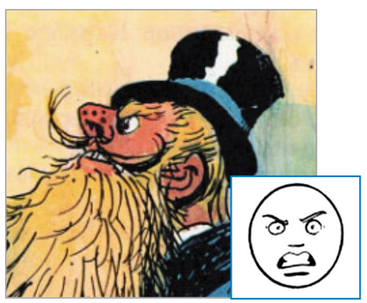

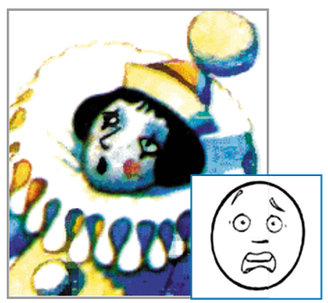

Розпізнай, які емоції передають зображення казкових персонажів.

Портре́т – це мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини чи групи людей.

Образотворча грамота

Малюючи портрет, слід дотримуватися пропорцій – співвідношення між частинами обличчя.

Для портретів найчастіше обирають вертикальний формат.

ДИВО ТРЕТЄ (ОБРАЗОТВОРЧЕ). Намалюй портрет улюбленого героя з казки «Пригоди Буратіно» *(акварель)*.

Варіант 1. Засмучений П'єро

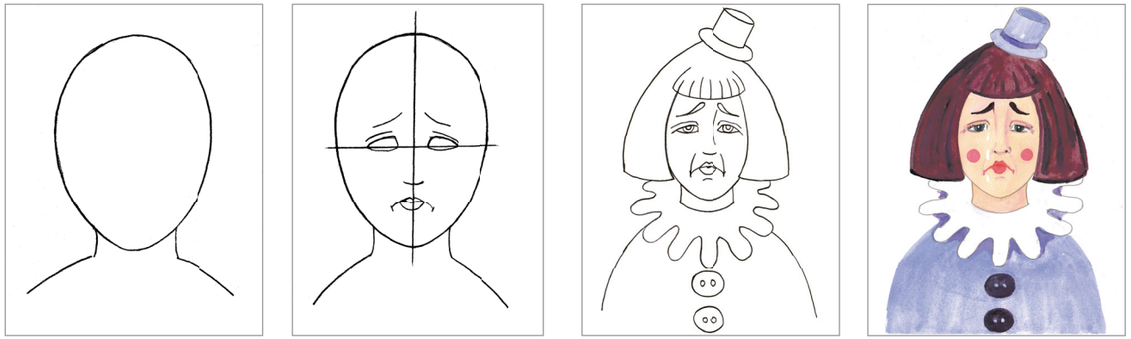

Варіант 2. Веселий Буратіно

Переглянь ілюстрації в підручниках з української мови та читання або у своїх улюблених книжках і знайди портрети персонажів.

3. ЛІРИЧНІ ПЕРСОНАЖІ

Разом з героями творів мистецтва ми мріємо, радіємо, сумуємо. Багато емоцій ми переживаємо разом з ліричними персонажами. Вони щирі, чемні, чесні, відкриті, іноді дуже довірливі.

У балетах композитори зазвичай характеризують ліричних персонажів вальсовою або іншою танцювальною музикою.

Що таке балет?

Які види мистецтв поєднано в балеті?

Як називають танцівниць балету?

Сергій Прокоф'єв. Вальс із балету «Попелюшка»; «Джульєтта-дівчинка» з балету «Ромео і Джульєтта».

Зверни увагу, як змінюються настрої героїнь у різних частинах творів.

Музична грамота

Кожен музичний твір має музичну форму. Поширені форми – одночастинна, двочастинна і тричастинна.

ОДНОЧАСТИННА — «Красуня» М. Равеля

ДВОЧАСТИННА — Пісня «Мрії збуваються»

ТРИЧАСТИННА — Вальс Попелюшки С. Прокоф'єва

Робота в парах. Імпровізація (інструментальна, вокальна, танцювальна).

Варіант 1. Створіть інструментальний діалог Красуні і Чудовиська (трикутник і бубон) в одночастинній формі.

Варіант 2. Створіть вокальні «портрети» Попелюшки та її мачухи у двочастинній формі: доберіть інтонації: спочатку наспівні, потім – різкі.

Варіант 3. Уявіть, що ви на балетній сцені. Спробуйте відобразити танець Попелюшки й Принца на балу в тричастинній формі. Змінюйте темп і рухи відповідно до характеру музики.

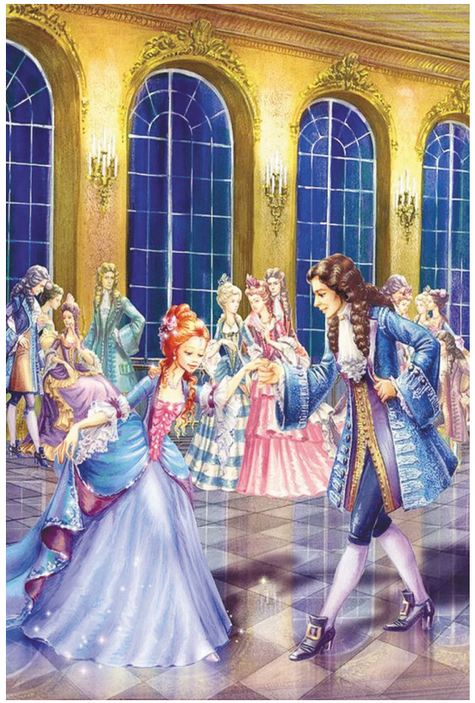

Пригадай відомі мультфільми й кінофільми, де головного героя чи героїню можна схарактеризувати як ліричних персонажів.

3. ЛІРИЧНІ ПЕРСОНАЖІ

У літературних творах з ліричними героями та героїнями зазвичай трапляються цікаві пригоди й несподіванки. Часто вони супроводжуються різними дивами, що допомагають долати перешкоди, робити корисні справи. Адже добро має завжди перемагати зло.

Пригадай історію Попелюшки. Які чарівні перетворення відбулися з нею? Яку з ілюстрацій можна назвати портретом? Поясни. Які об'єкти (чи герої) є головними на ілюстраціях? Що зображено навколо них?

Компози́ція – це поєднання окремих деталей у цілісний твір.

Образотворча грамота

Подивись, як послідовно зображують фігуру людини на повний зріст.

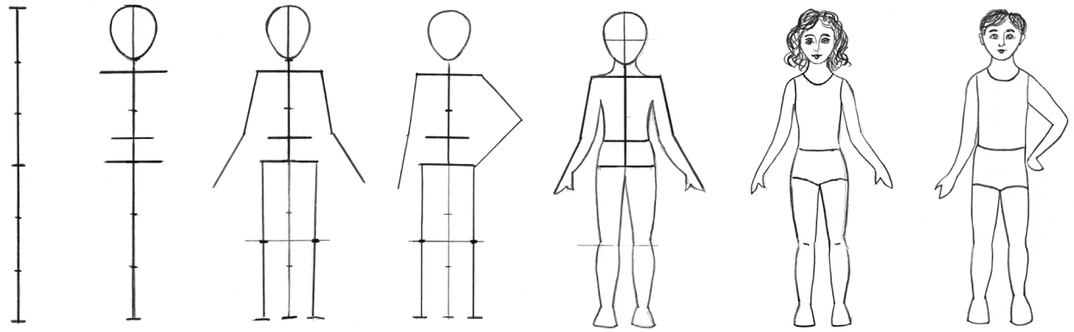

Створи портрет казкового героя або героїні на повний зріст. Одяг виконай з природних матеріалів *(сухі квіти, листочки, клей ПВА)*.

На дозвіллі роздивись, який одяг створив художник. Пофантазуй і придумай власну колекцію одягу з різних природних матеріалів.

4. ЛЮДИНА І ПРИРОДА – ЄДИНІ

Життя людини тісно пов’язане з природою. Разом з відомим музичним казкарем композитором Миколою Римським-Корсаковим пориньмо в незвичайні події, що відбуваються в опері. Спробуймо почути в музиці казкові дива: білочка гризе золоті горішки, брати охоронці-велетні виходять з моря, лебідь стає царівною-красунею.

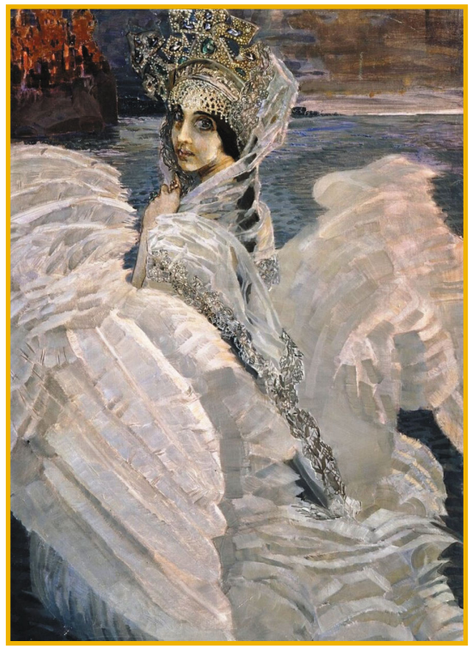

Микола Римський-Корсаков. Вступ до опери «Казка про царя Салтана». Три дива.

Пригадай, що таке опера.
Порівняй музичні інтонації, які характеризують білочку, богатирів і Царівну-Лебідь. Яка з них ніжно-наспівна, яка – грайливо-танцювальна, а яка – велично-маршова? Якого персонажа опери можна назвати ліричним?
Музика «трьох див» подібна чи *контрастна*?
Поміркуй, тембри яких музичних інструментів створюють ці музичні дива.

Контраст *(зіставлення протилежного)*	
у музиці:	*в образотворчому мистецтві:*
гучно – тихо, швидко – повільно, весело – сумно	велике – мале, світле – темне, далеке – близьке

ДОБРИЙ ДЕНЬ ЛЮДЯМ НА ЗЕМЛІ

Музика і вірші *Ігоря Танчака*

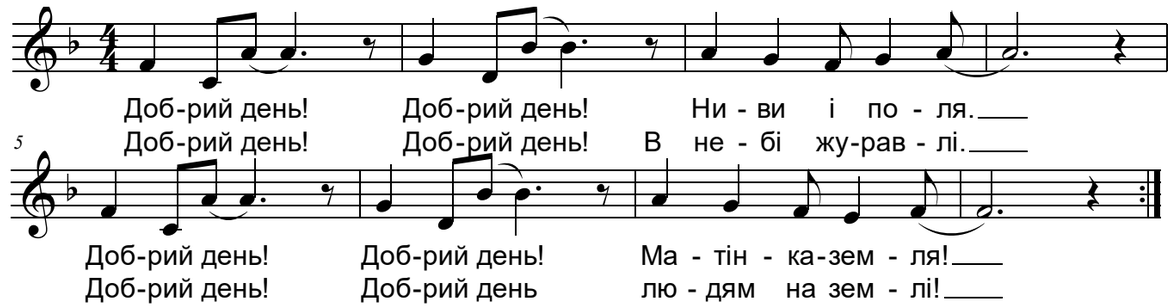

Нумо з Лясолькою творити дива!

ДИВО ПЕРШЕ (ТЕАТРАЛЬНЕ).
За допомогою пантоміми передай рух Царівни-Лебідь, яка пливе по морю, або одного з богатирів.

ДИВО ДРУГЕ (МУЗИЧНЕ) *(робота у парах).*
Поекспериментуйте і створіть контрастні звукові картини «Хвилі моря».

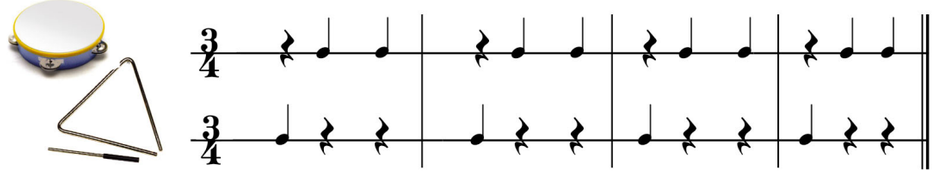

Розгадай ребуси.

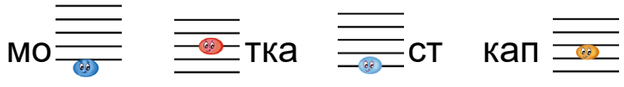

На дозвіллі поцікався в інтернеті версіями казки Г. К. Андерсена «Русалонька» в театрі та кіно (зокрема, м/ф «Русалонька» (студія Волта Діснея)).
З допомогою дорослих спробуй віднайти однойменну комп’ютерну гру українського виробництва.

4. ЛЮДИНА І ПРИРОДА – ЄДИНІ

Море зачаровує своєю неповторністю і таємничістю, надихає художників на творчість. Морські краєвиди захоплюють ритмом хвиль, відтінками водної стихії, красою корабликів, що гойдаються під вітром.

Розглянь композицію. Зверни увагу, як розташовані вітрильники. Відтінки якого кольору переважають у зображенні хвиль? Поясни.

У зображенні пейзажів художники застосовують контрасти (протилежності) і відтінки кольорів.

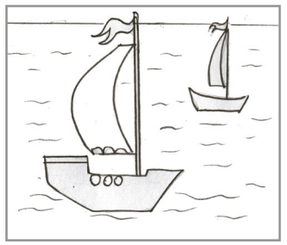

більше

менше

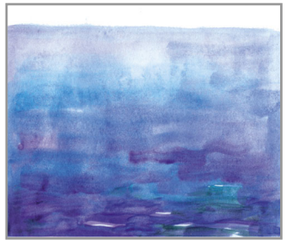

яскравіше

блідіше

Образотворча грамота

Барвик навчає правил композиції:

- предмети, що розташовані *близько*, зображують *яскравими* кольорами і *більшого* розміру, розташовують на аркуші *нижче*;
- предмети, що розташовані *далі* від глядача, зображують *менш яскравими*, невеликого розміру і розташовують на аркуші *вище*.

ДИВО ТРЕТЄ (ОБРАЗОТВОРЧЕ). Створи пейзаж, передай настрої моря *(акварель)*. Щоб утворити світліший відтінок, додай води. Не забувай правила композиції.

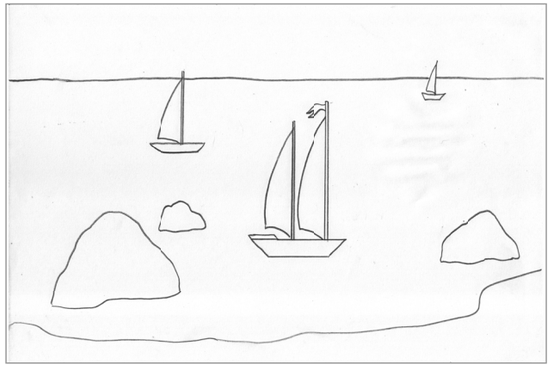

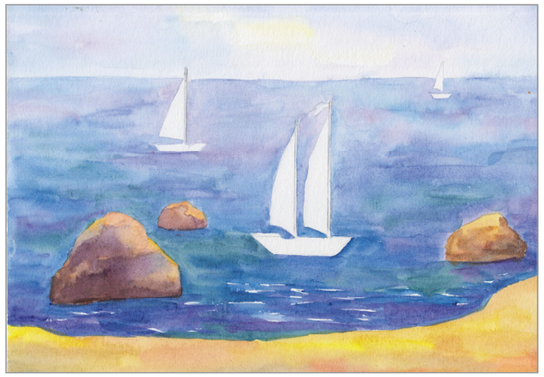

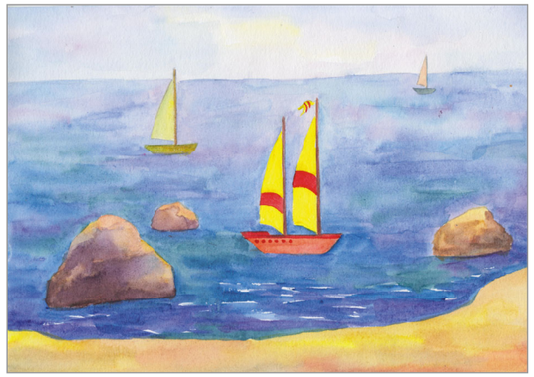

Потренуйся зображати море на комп'ютері.

5. ЛЮДИНА І ПРИРОДА – ЄДИНІ *(продовження)*

Продовжуймо знайомитися з літературними героями в музичному мистецтві. Є чимало творів за сюжетом відомої казки Шарля Перро «Кіт у чоботях».

Зміст казки вчить, що домашні улюбленці коти – дуже розумні тварини. Отже, не дивно, що вони стали героями, зокрема в мультфільмах і кінофільмах, у балетах і мюзиклах.

Влада Кохановська. Марш Маркіза Карабаса з казки-мюзиклу «Кіт у чоботях» (театр «Каскадер»).
Генрі Джекман. «The Puss Suite». Саундтрек з м/ф «Кіт у чоботях».

Як музика передає характер персонажів? Поміркуй: під цю музику найкраще співати, танцювати чи марширувати? Обери слова-характеристики до кожного музичного «портрета»:

енергійний | мрійливий | грізний | бадьорий | засмучений | життєрадісний | граційний

Руханка. «Котобенд» (музика *Назара Савка*, вірші *Зоряни Лісевич*).

Марш – музичний твір, мелодія якого має енергійний, чіткий ритм. Під марші зручно крокувати.

Вправа. Співай красиво, за фразами на різні голосні звуки.

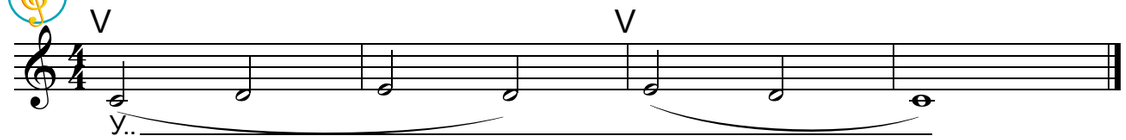

Гра «*Оркестр*». Називай музичний інструмент, який зображено на полі біля червоного кружечка. Помилка позбавляє наступного ходу.

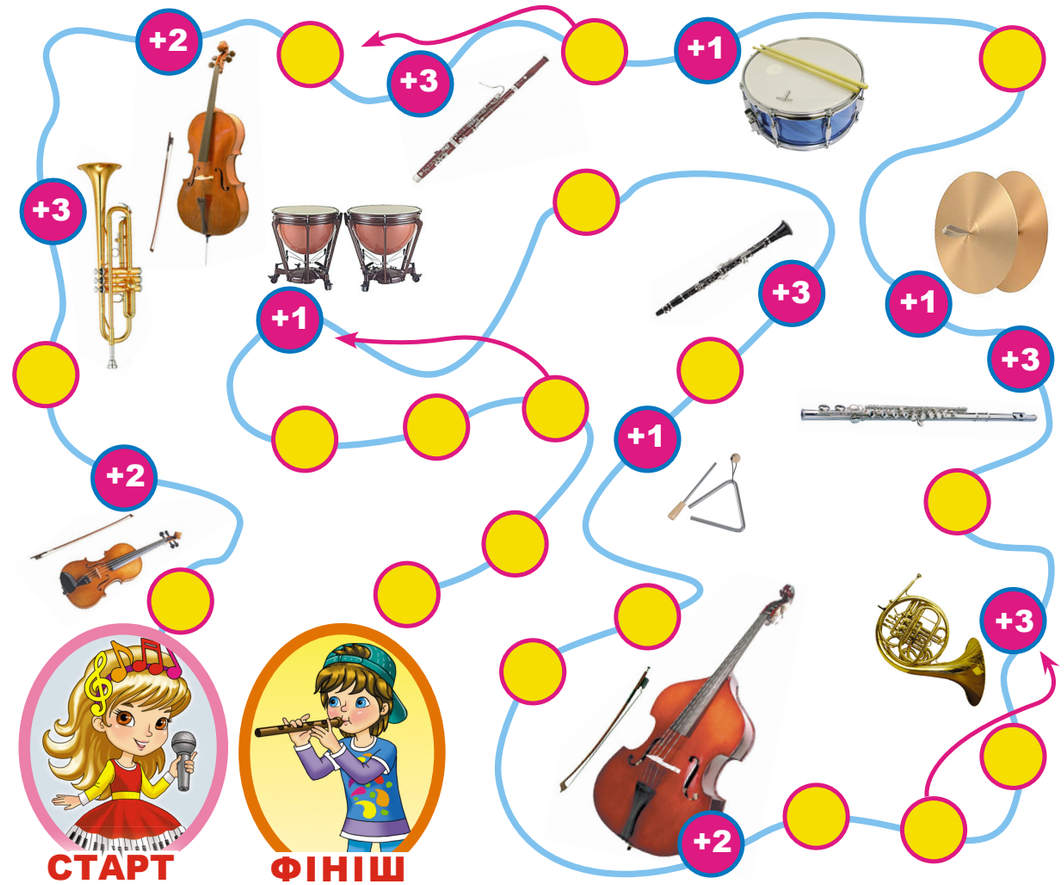

Пригадай інструменти оркестру. Відтвори ритм маршу.

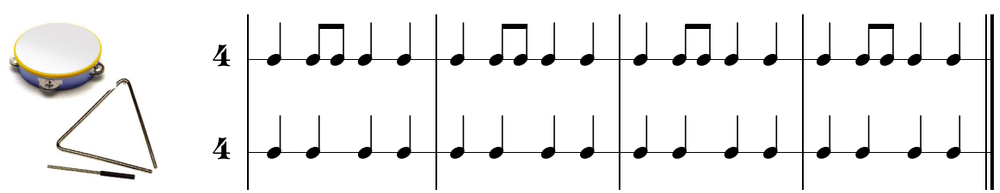

Переглянь мультфільм «Кіт у чоботях» англійською мовою.

5. ЛЮДИНА І ПРИРОДА – ЄДИНІ *(продовження)*

Осінь-чарівниця розфарбувала все яскравими барвами. Від споглядання цієї краси піднімається настрій. Яке ж гарне довкілля! Уважно придивися навкруги.

Зверни увагу на композицію. Що, на твою думку, є головним у картині?

Образотворча грамота

Створюючи композицію, необхідно визначити її *композиційний центр* – головне в картині. Його можна зобразити більшим, яскравішим кольором чи промалювати ретельно деталі.

Наприклад, розмістивши кота в композиції на передньому плані, художниця підкреслила композиційний центр картини.

Намалюй осінній пейзаж, зображуючи дерева знайомими способами *(ватними паличками, зім'ятим папером, поролоном тощо)*.

Варіант 1

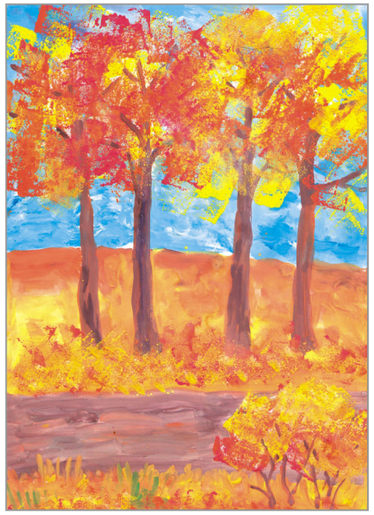

Варіант 2

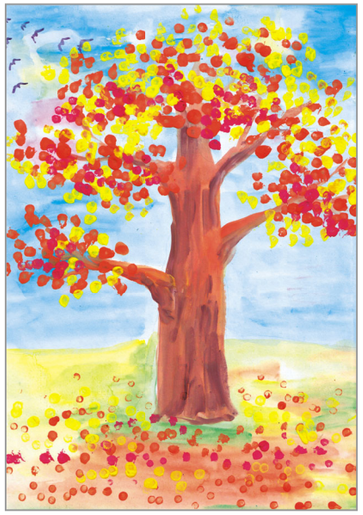

Поміркуй, на якому з пейзажів унизу Барвик вдаліше розмістив котика, утворюючи композиційний центр. Спробуй і ти змінити композиційний центр своєї картини – домалюй кота.

Варіант 1

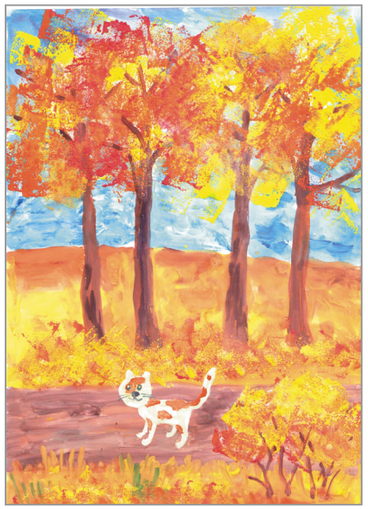

Варіант 2

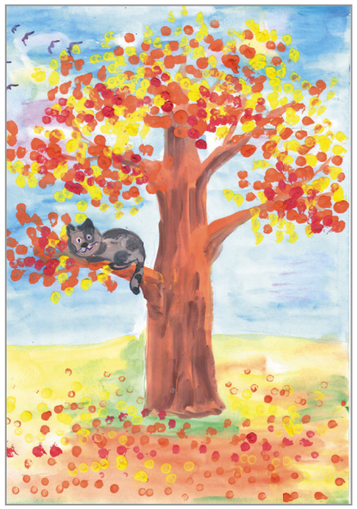

На дозвіллі спостерігай за довкіллям, використовуючи рамочку. Затримуй погляд на одному й тому самому краєвиді, змінюючи композиційний центр.

6–7. ДРУЖБА ТА БРАТСТВО – НАЙБІЛЬШЕ БАГАТСТВО

Лясолька та Барвик – друзі. Лясолька допомагає розуміти мову музичних звуків, а Барвик – розкривати таємниці образотворчого мистецтва. Дружба часто починається з дитинства.

А як ти розумієш слова «дружба», «друг»? Поміркуй і поясни, чому ці твори мають назву «Друзі».

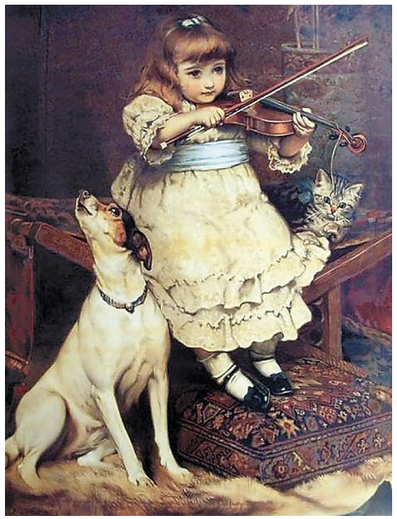

Музика може власною мовою звуків «розповісти» про людину, «намалювати» музичні «портрети» друзів і передати теплі взаємини між ними або навпаки – негативні, нетовариські стосунки.

Михайло Степаненко. Дражнилка. Скривдили (з «Дитячого зошита»).

Порівняй п'єси, написані в одночастинній формі. Це програмна чи непрограмна музика? Поміркуй, чи можуть справжні друзі вчиняти так, як ці музичні персонажі. Схарактеризуй інтонації кожної з п'єс.

сумно | повільно | журливо | бадьоро | збуджено

енергійно | плаксиво | жалібно | швидко

ДРУЖБА

Музика *Ольги Янушкевич* Вірші *Марії Ясакової*

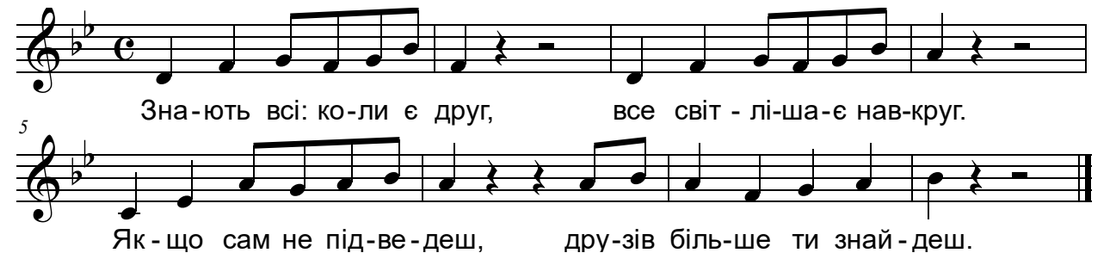

М/ф «Бременські музиканти» *(фрагменти)*.

Роздивись пам'ятник Бременським музикантам. Яких персонажів ти впізнаєш?

Варіант 1 (робота у групах).
Разом із друзями виконайте ритм вірша. Домовтеся, який рядок виконуватимете соло, а який – в ансамблі.

Всім відомі їх таланти:
співаки та музиканти.
Півень, кіт, осел, собака,
і вони – не забіяки,
дружба їх усіх єднає,
то й незгоди оминають.

Варіант 2 (робота в парах).
Уявіть себе акторами театру, інсценізуйте вірш.

Ведмідь сварився із совою: – Ти щось наплутала, сова!
Затям своєю головою – зими в природі не бува!
Сова сміялась: – Волохатий, не дивно чути це мені:
ти восени як ляжеш спати, то встанеш тільки навесні.

Руханка. «Дружба». Музика *Назара Савка*, вірші *Леоніда Солонька* (із серії «З любов'ю до дітей»).

Поясни прислів'я: *«Де незгода, там часто шкода»*; *«Без вірного друга велика туга»*.

6–7. ДРУЖБА ТА БРАТСТВО – НАЙБІЛЬШЕ БАГАТСТВО

Хто по-справжньому любить нас, приносить радість і рятує від самотності? Звичайно ж, це – вірні друзі людини. Люди з вдячністю зображують своїх улюбленців у мистецтві.

Серед зображень знайди круглу скульптуру. Зверни увагу, як скульптор передав фактуру у творах, зокрема хутро в песиків-друзів.

Руханка. Танець песиків-далматинців з вистави *Євгенії Таку* «Острів співучих папуг».

Фактýра – це якість поверхні, один з основних виражальних засобів скульптури.

Образотворча грамота

Фактýру можна не лише побачити, а й відчути на дотик. Вона буває гладка, нерівна, з горбиками, шорстка тощо. Створити відповідні ефекти у скульптурі можна способом продряпування.

Виліпи з пластиліну грайливого песика. Завершуючи роботу, передай фактуру – стекою продряпай штрихи – як шерсть песика.

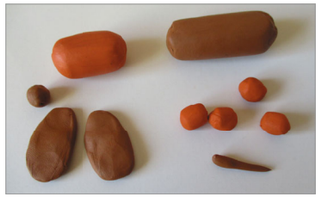

Намалюй веселого друга – папугу або собачку.

Варіант 1

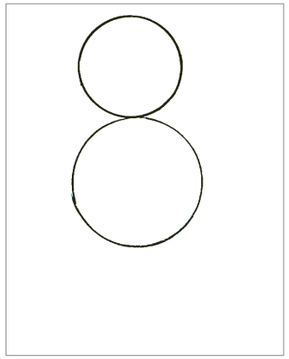

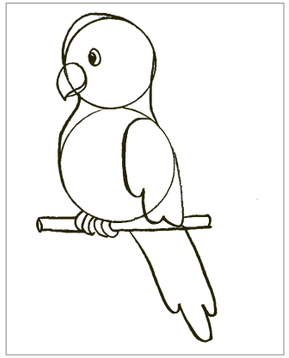

Варіант 2

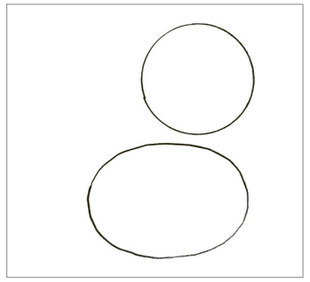

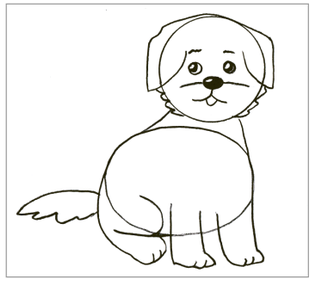

Досліди самостійно або з допомогою дорослих, яким тваринам – друзям людини в різних країнах поставили пам’ятники.

8. ГЕРОЇЗМ У МИСТЕЦТВІ

Чи знаєш ти, хто такі герої? Часто це звичайні люди: скромні, безкорисливі. У відповідальні часи вони сміливо вступають у боротьбу із кривдою та несправедливістю. Наприклад, герой давніх легенд Микита (Кирило) Кожум'яка. Він наділений богатирською силою, стійкістю.

М/ф «Микита Кожум'яка» *(фрагмент)*.

Героїчний характер найкраще відтворює маршова музика. Марші створюють для ходи, і зазвичай вони написані в розмірі 4/4. Урочисті похідні марші виконують на військових парадах, енергійні спортивні – під час змагань. Є марші веселі й сумні.

Петро Чайковський. Марш дерев'яних солдатиків з «Дитячого альбому».
Вольфганг Амадей Моцарт. Рондо в турецькому стилі.

Чим відрізняється маршова музика від пісенної і танцювальної? Порівняй різні виконання п'єси П. Чайковського (фортепіано, оркестр). У якому темпі карбує крок іграшкове військо? Уяви себе барабанщиком чи барабанщицею в цьому строю і, крокуючи, відтвори ритм твору.

Ро́ндо (від італ. *рух по колу*) – музична форма, у якій кілька разів звучить тема, що чергується з різними епізодами.

НАША РІДНА УКРАЇНА

Музика *Ольги Янушкевич* Вірші *Зої Тищенко*

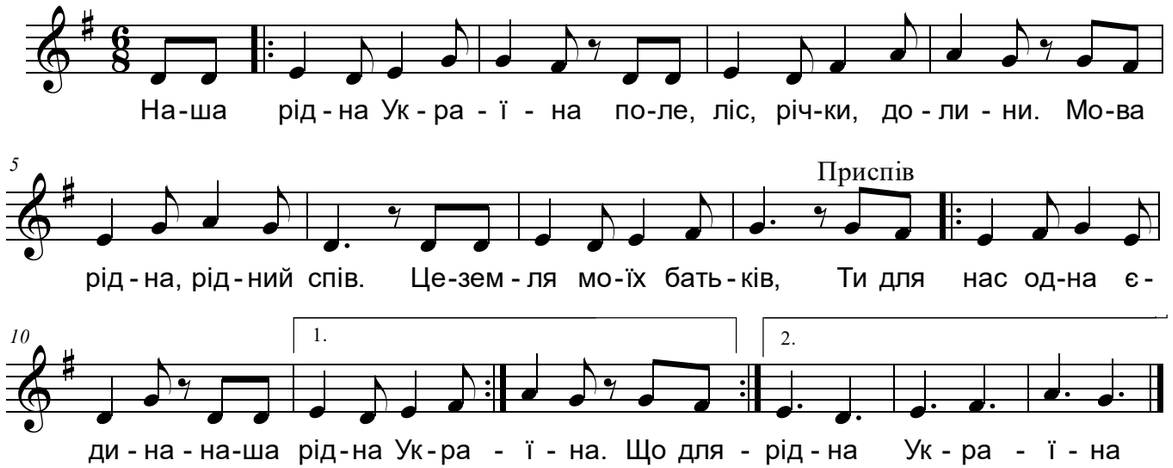

Музична грамота

Крапочка поруч із нотою подовжує її тривалість на половину.

Величину такту в нотному записі визначає розмір. Величина такту позначається так:

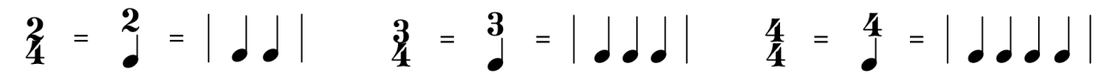

Разом із друзями виконай ритм маршу.

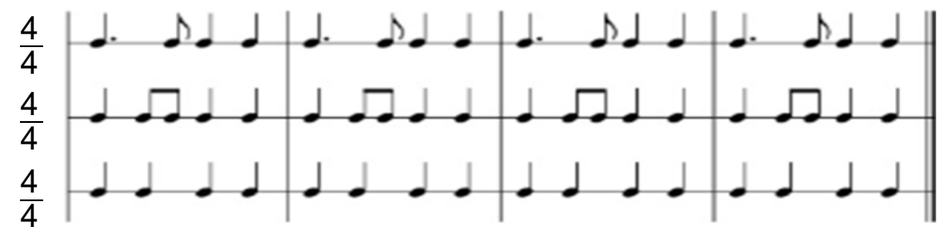

На дозвіллі разом із друзями й батьками поцікався, які пам'ятники героям України є у твоєму рідному краї.

8. ГЕРОЇЗМ У МИСТЕЦТВІ

Читаючи розповіді про старовину, ніби поринаєш у світ минулого нашої землі. Книжкові ілюстрації відтворюють картини тих подій, портрети героїв.

Роздивись декоративне зображення богатиря. Зверни увагу на деталі картини.

Старовинні книжки писали від руки. Особливою була перша велика літера, яку прикрашали різними візерунками. Це – *буквиця*, що означає ініціал, початок. Буквиці застосовують і в сучасних книжках.

Порівняй буквиці у старовинних книжках і сучасних.

Образотворча грамота

Залежно від форми зображуваного художники використовують трикутний, квадратний, прямокутний та овальний чи круглий формат.

Подивись, як Лясолька і Барвик створили свої ініціали.

Створи декоративну літеру: буквицю – початок твого імені *(варіант 1)*; буквицю, що ілюструє основний зміст улюбленої казки *(варіант 2)*.

Варіант 1 *Варіант 2*

Досліди книжки з домашньої чи шкільної бібліотеки й знайди в них буквиці.

9. БОГАТИРІ В МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

З книжок і фільмів ми часто дізнаємося про героїзм, відвагу та кмітливість богатирів. Незвичайну силу мав богатир Котигорошко. Він переміг Змія і визволив з полону своїх братів і сестричку Оленку.

Усі серії мультфільму про Котигорошка починаються з енергійної маршової пісні.

Марші часто виконує **духови́й орке́стр**, до складу якого входять духові та ударні інструменти. Цей оркестр відрізняється від симфонічного відсутністю інструментів струнної групи.

Мідні духові інструменти

труба

тромбон

валторна

туба

Пісня з м/ф «Пригоди Котигорошка та його друзів» (музика *Андрія Соловйова*).

Франческо Пелегрино. Парад героїв.

Хто виконує марші? Схарактеризуй музику.

Уяви себе композитором. Придумай музичні інтонації для Котигорошка та його сестрички Оленки.

Я – сміливий Котигорошко,
Змія не боюсь нітрошки.

А я дівчинка – Оленка,
добра, ніжна і гарненька.

Музика для Котигорошка та Оленки має бути подібною чи різною – контрастною? Розділи на дві колонки слова, що характеризуватимуть музику Котигорошка та Оленки:

рішучість | лагідність | добродушність | мужність | ніжність | енергійність | відважність | наполегливість

А тепер уяви музичний «портрет» Змія. Яка музика краще його характеризує: лірична і наспівна, грайлива і танцювальна чи декламаційна (подібна до говірки)? Для супроводу використай ударні й шумові інструменти.

Агов, хлопче! Ш-ш-ш...

А чого тобі тут треба? Ш-ш-ш...

Будемо битися чи миритися? Ш-ш-ш...

Поміркуй, під який із прослуханих маршів краще виконувати ранкову зарядку.

9. БОГАТИРІ В МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Ти вже знаєш, що мультфільми бувають лялькові та мальовані. Їх створюють художники-мультиплікатори. Вони малюють багато кадрів, щоб герої почали рухатись. Зазвичай робота аніматорів розподіляється. Одні малюють персонажів, відтворюючи їхні рухи, інші – довкілля, де відбувається дійство, та предмети.

Знайди на фрагменті з мультфільму друзів Котигорошка – Вернигору, Крутивуса, Вернидуба. Поясни, як ти розумієш вислів *«Булава – це влади знак, що втрима в руках не всяк»*.

Для однієї секунди мультфільму треба намалювати 24 кадри!

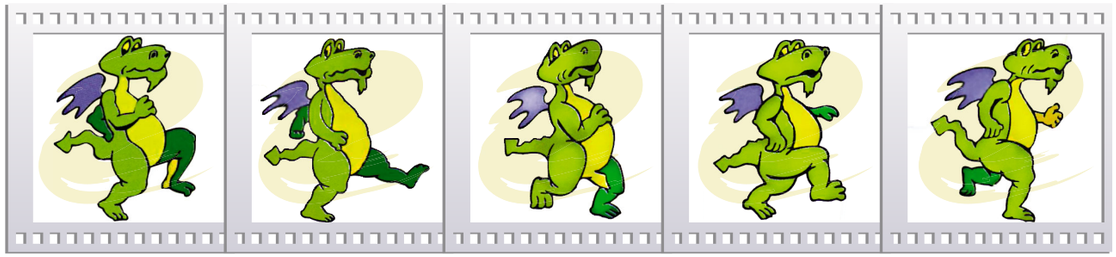

Порахуй, скільки кадрів потрібно для коротенького мультфільму на дві хвилини.

Образотворча грамота

Пригадай: для портрета найкраще обирати вертикальний формат. Щоб правильно намалювати обличчя людини, поділи висоту і ширину голови людини навпіл. Горизонтальна лінія – це лінія очей.

Намалюй на смужці паперу портрет веселого Котигорошка. Спробуй його «оживити». Це можна зробити так: зігни папір і на верхній половині аркуша намалюй сумне обличчя Котигорошка. Воно має бути розташоване чітко поверх першого зображення.

Намотай край верхньої частини паперу на олівець. Кілька разів справа наліво швидко порухай олівцем.

Уяви, що ти – художник-аніматор і створюєш мультфільм про Котигорошка. Намалюй низку послідовних малюнків-кадрів про лютого Змія, у якого в пащі палає вогонь. Придумай текст до намальованих кадрів зі Змієм.

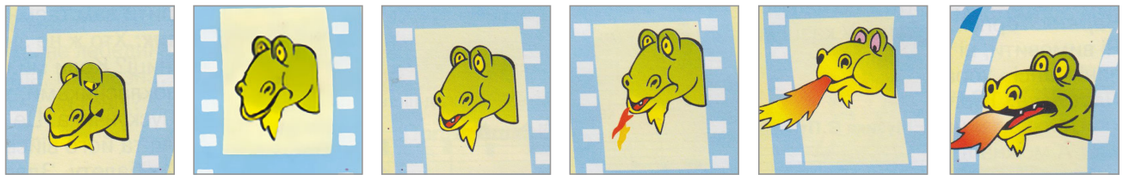

10–11. КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ

Митці часто оспівують сміливість, героїчні вчинки козаків-запорожців, які боронили рідну землю. Такі їхні риси, як мужність, завзятість, вірність Батьківщині, шанували не тільки в минулому. Їх цінують і в наш час. Адже ми – гідні нащадки козаків!

К/ф «Вогнем і мечем». *Євген Адамцевич*. Запорозький марш.

Пісня *Семена Климовського* «Їхав козак за Дунай» в обробці Людвіга ван Бетховена («Schöne Minka, ich muß scheiden»).
Людвіг ван Бетховен. Варіації на українську тему (для скрипки і фортепіано).

Хто виконує твір? Як змінюється характер мелодії пісні у варіаціях? Порівняй музичну форму варіацій з формою рондо.

Варіáції – музична форма, де звучить тема та її різновиди.

МИ – НАЩАДКИ КОЗАКІВ

Музика *Анни Олєйнікової* Вірші *Інни Чайченко*

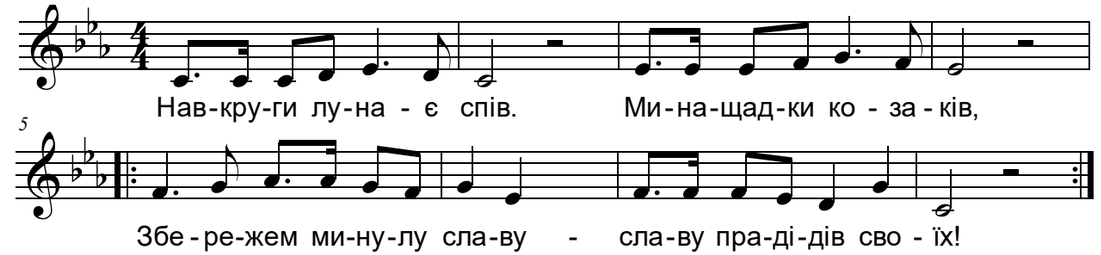

Гра-імпровізація *«Музична форма»* *(групова робота).*
Варіант 1. Придумайте до вірша мелодію танцювального характеру. Створіть варіації на цю тему: соло, в ансамблі, з ритмічним супроводом. Варіюйте також темп, гучність, ритм.

Це мистецтво звуть отак: славний бойовий гопак.
Гоп-гоп, гопачок, затанцює козачок!

Варіант 2. Створіть козацький марш у формі рондо. Для епізодів придумайте контрастні мелодії: декламаційну (реп) та наспівну.

Тема (хор): Ми – козаки, вільні люди, мужні і відважні всюди.

Епізод 1. Оселедець – не рибина, а козацькая чуприна.

Епізод 2. Одяг в нас – це шаровари, маєм їх аж по дві пари.

На дозвіллі пограйте з друзями у гру «Оживіть скульптуру». Грайте ролі козаків.

10–11. КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ

Часи козацтва – яскрава сторінка героїчного минулого українського народу. Кожен в Україні знає, хто такі козаки. Слово «козак» означає «вільний воїн». Про цих мужніх людей написано багато книжок, картин, їх оспівано в піснях і віршах, їм присвячено фільми, зокрема анімаційний серіал.

М/ф із серіалу «Козаки» *(фрагмент)*.

Розпізнай на ілюстраціях героїв мультфільму – козаків Ока, Грая і Тура. Зверни увагу, як вони відрізняються за характером і зовнішністю. Пригадай, що ти вже знаєш про українських козаків.

Розглянь зображення козаків. Яке з них належить до круглої скульптури, а яке – до рельєфу? Який із пам’ятників за характером відповідає козацькому маршу?

Намалюй одного з винахідливих козаків – героїв мультфільму *(кольорові олівці, фломастери)*.

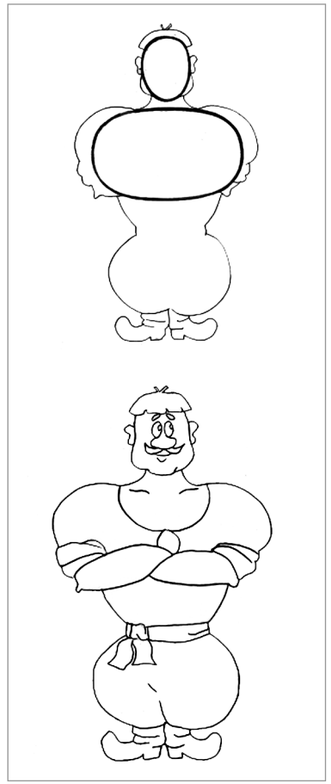

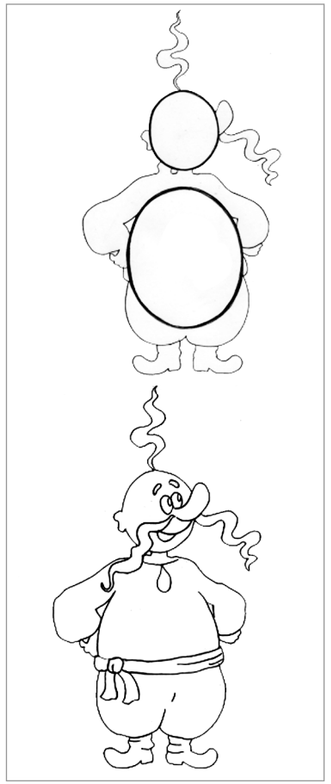

Виготов сувенір-магніт з веселим козаком і розфарбуй його *(солоне тісто або глина, гуаш)*.

На дозвіллі подивись мультфільми із серіалу про козаків. Вигадай із друзями сюжет нового фільму про сучасні пригоди Ока, Грая і Тура. Якщо є бажання – проілюструй його кадрами-малюнками.

12. НАША СЛАВА, КРАСА І ВЕЛИЧ

Українці завжди пам'ятають тих, хто приніс славу нашій рідній країні. Таким відомим людям встановлюють пам'ятники, їх зображують на монетах, марках, адже вони – велич і гордість нашої держави. Серед таких постатей – автор музики Державного гімну України Михайло Вербицький.

У всьому світі відома співачка європейської оперної сцени Соломія Крушельницька. Її чудовий голос зачаровував людей на всіх континентах.

Чемпіон світу борець Іван Піддубний та багато інших українців примножили спортивну славу нашої держави.

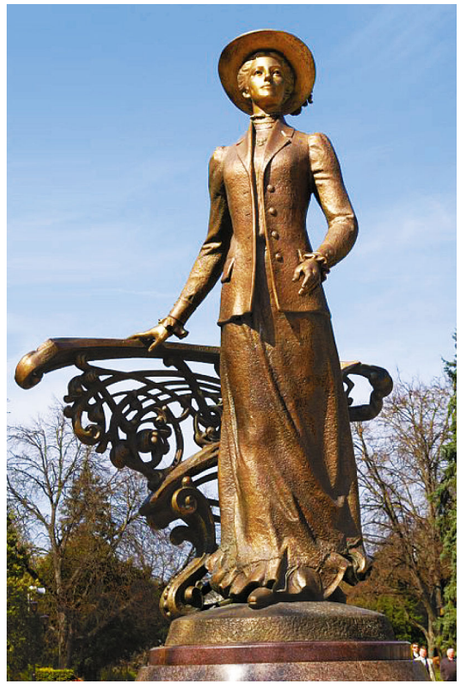

Українські народні пісні у виконанні Соломії Крушельницької *(на вибір)*. *Тарас Керичок.* Пісня-марш «Спортивний дух».

Поміркуй, чому голос відомої співачки вражав слухачів багатьох країн. Схарактеризуй музику пісні-маршу. Поцікався, які види єдиноборств включено до змагань *з хортингу*. Поясни, як ти розумієш народну мудрість: *«Українці співають цілий рік і весь вік»*.

Хо́ртинг – національний вид спорту України (від назви острова Хортиця – історичного центру українського козацтва).

Разом із друзями виконайте ритм вірша «соло – усі разом». Оберіть соліста (солістку).

Лине пісня з глибини віків
про безсмертну славу козаків.
Ми – спортсмени,
хортинг нас з'єднав.
Долучись і ти до наших лав.

ГІМНАСТИКА РАНКОВА

Музика *М. Облещука* Вірші *Р. Обшарської*

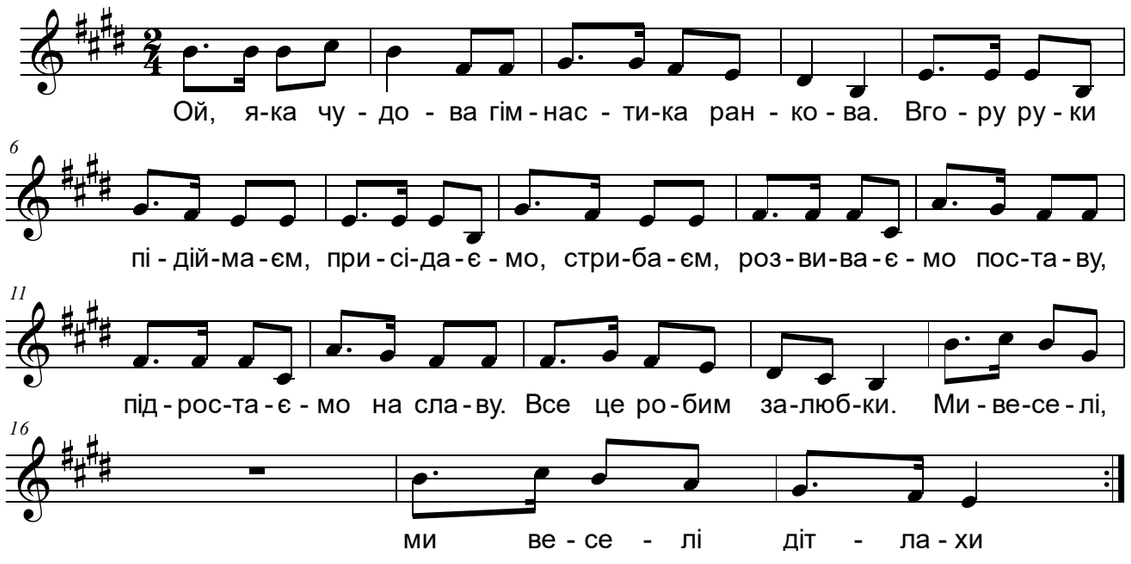

Знайди в нотному запису пісні ноти з крапками. Пригадай, що вони означають.

Обговори з друзями роль хортингу в естетичному і фізичному вдосконаленні.
Дізнайся з додаткових джерел про дитячо-юнацьку гру «Хортинг-Патріот».

12. НАША СЛАВА, КРАСА І ВЕЛИЧ

Героями України є не лише славнозвісні козаки і мужні воїни-захисники, а й космонавти, пожежники, які, рятуючи людей, ризикують власним життям. Їм встановлюють пам'ятники. У пам'ятниках, на пам'ятних монетах і марках ушановують також художників, майстрів декоративного мистецтва, які є гордістю нації.

Роздивись ілюстрації і поясни, яке зі скульптурних зображень є рельєфом.

Створюючи художні твори, митці часто розміщують елементи композиції, однакові за формою, кольором та розміром, *симетрично*.

Симéтрія – це розміщення однакових частин композиції відносно центральної лінії – *осі симетрії.*

Образотворча грамота

Рельєфні зображення бувають різними: *горельєф* (зображення виступає над площиною більше ніж на половину об'єму скульптури) і *барельєф* (зображення виступає менше ніж на половину).

Створи барельєф «Дерево життя». За бажання окремі деталі, наприклад вазон, виконай у горельєфі *(картон, пластилін)*.

Переглянь відео учнів «Казковий світ Марії Приймаченко». Досліди, чиї портрети зображено на українських паперових гривнях. Чи є з-поміж них художник?

13. НОВОРІЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Здавна українські дітлахи, затамувавши подих, чекали новорічного добродія Святого Миколая з подарунками (іноді він приходить з різочкою – до пустунів і неслухів). Дідусь Мороз – це добрий «гість» з інших країн, а в наших пращурів Мороз-Морозенко – лютий повелитель холоду, віхоли та криги.

Придумай новорічну історію за картиною.

ManSound. Santa Baby. *Піккардійська терція*. Нова радість стала. *Pentatonix.* Carol of the Bells.

«Пригоди S Миколая», м/ф «Герої в масках. Гекко рятує Різдво».

Звичай прикрашати новорічну ялинку прийшов до нас із Європи. Її оздоблювали яблуками, трояндами з кольорового паперу, печивом, шматочками цукру й тоненькими золотими папірцями.

Святковим символом українців на Новий рік був дідух – сніп, символ урожаю та багатства.

НОВОРІЧНА ПІСНЯ

Музика і вірші *Наталії Май*

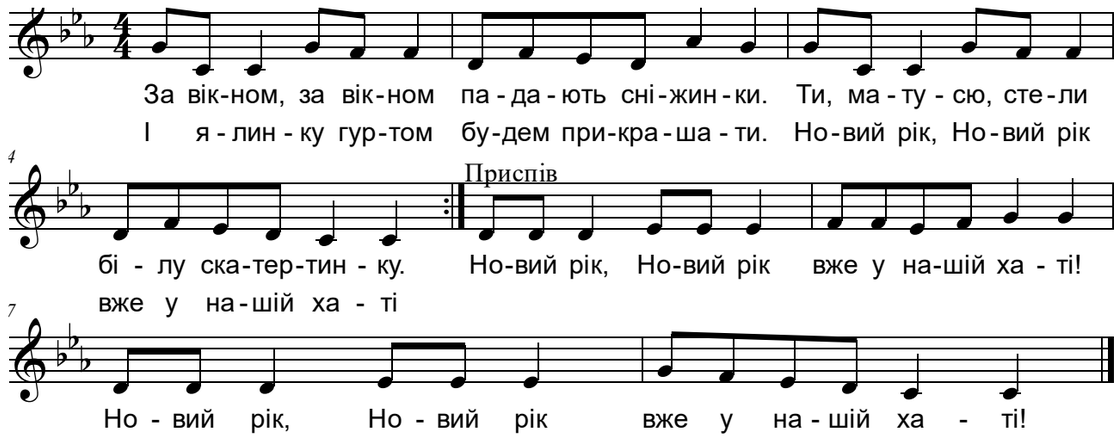

Чи все в нотному записі тобі знайоме і зрозуміле?

Алла Мігай. Ялиночка.

Зіграйте на синтезаторі мелодію пісні про ялиночку із супроводом на трикутнику *(робота в парах)*.

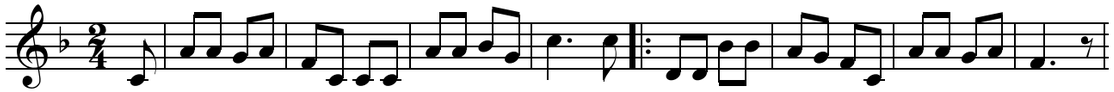

Дитячий новорічний кліп на пісню «Ялинонька» (музика *Леоніда Бекмана*, вірші *Івана Неходи*).
Руханка. «У лісі, лісі темному».

На дозвіллі переглянь разом з родиною фільм-казку «Подорож до Різдвяної зірки» або новорічне фентезі «Тільки диво».

13. НОВОРІЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Різдвяно-новорічні подарунки приносять дітям різні чарівники. Зазвичай це Святий Миколай, який, утім, має різні імена.

Дітлахи Америки, Канади, Австралії очікують подарунків від **Санта-Клауса**. До американських та канадських дітей чарівник приїжджає на оленях, австралійський Санта-Клаус полюбляє серфінг. До голландців і бельгійців **Синтаклаас** разом з помічником **Чорним Пітом** або кількома помічниками дістається на пароплаві, потім їде на білому коні. Через димохід Піт залазить у будинки й кладе в черевички подаруночки, які дітки замовили попередньо у своїх листах. Так само через дахи проникають у дім чеський **Мікулаш** і його французький колега **Пер Ноель**. В Італії прилітає до дітлахів на мітлі добра фея **Бефана**.

Шведський маленький дідусь **Юль Томтен**, одягнений у червоний ковпак, нагадує гнома. Не дивно, що його ім'я так і перекладається – «Різдвяний гном». І це ще не всі новорічні чарівники!

Обери чарівника, якого ти хочеш запросити на новорічне свято.

Лясолька і Барвик отримали листівки від європейських друзів. За зображеннями новорічних чарівників здогадайся, з якої вони країни.

Варіант 1. Виготов новорічну листівку з витинанкою для своїх друзів. Папір при витинанні складають удвоє, вчетверо, увосьмеро.

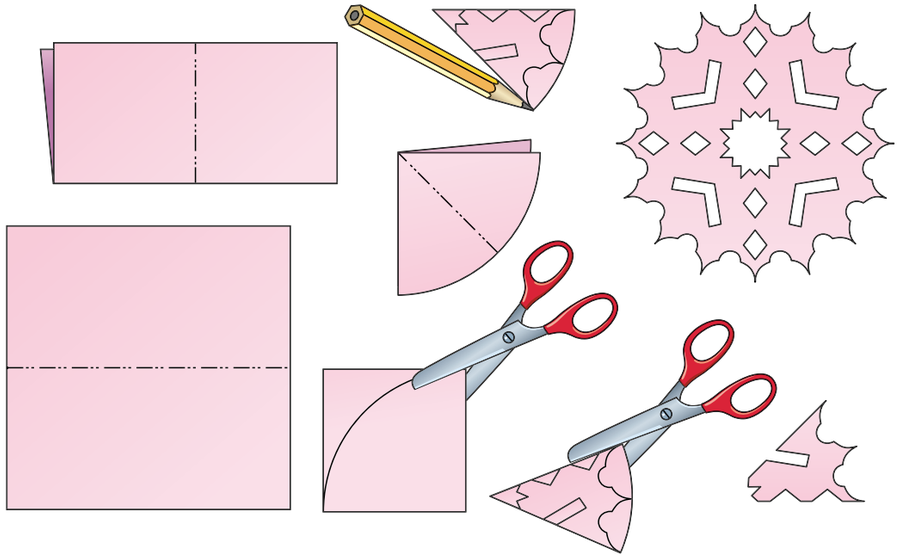

Варіант 2. Створи Різдвяно-новорічний скрапбукінг (декорований альбом), використай його для святкової фотографії, яку надішли друзям з різних країн.

Придумай цікаве новорічне привітання рідним, яке можна створити за допомогою комп'ютера.

14. НОВОРІЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП
(продовження)

Відомо, що наші далекі предки зустрічали Новий рік... навесні! Це свято називали Новоліттям, воно супроводжувалося величальними обрядами, поздоровленнями та іграми з масками («Маланка», «Коза»). Саме тому в багатьох щедрівках згадується про приліт пташок (пам'ятаєш, у «Щедрику» йдеться про приліт ластівочки?). Згодом святкування Нового року перенесли на звичний для нас час.

«Добрий вечір тобі, пане господарю» (у різному виконанні).

Хто виконує щедрівку? Яке виконання сподобалося найбільше?

На Різдво українці колядують, а на Новий рік − щедрують, бажаючи здоров'я і добробуту. На Різдво діти і дорослі одягають маски й ходять по хатах, виконуючи різні обряди, наприклад «Водіння Кози». На одному з колядників вивернутий кожух, а на голові – маска з рогами. Чим не справжня Коза?

Знайди на ілюстраціях серед колядників «Козу» в кожусі та з маскою.

ГО-ГО-ГО КОЗА

Українська народна пісня

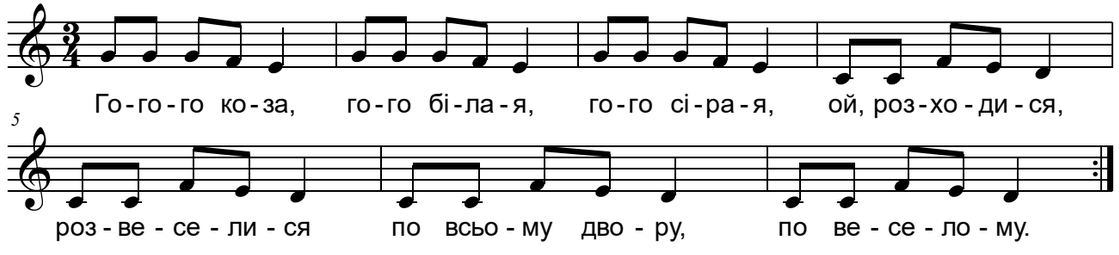

Спробуй співати мелодію пісні-гри, називаючи ноти. Зіграй цю мелодію на дзвіночках чи металофоні. Інсценізуйте з однокласниками й однокласницями пісню-гру «Го-го-го коза». Розподіліть ролі.

Колядуючи на Різдво, заспівай вивчену колядку сусідам, родичам.

14. НОВОРІЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП
(продовження)

Новорічна іграшка має свою історію. За легендою, перша скляна ялинкова кулька з'явилася в Німеччині. Як це сталося? Одного року видався неврожай яблук, а саме ними завжди прикрашали ялинку. Тоді мешканці прийшли до склодувів з проханням зробити яблука для свята зі скла. Відтоді кульки з-поміж ялинкових прикрас поширилися найбільше.

Але однотонні кульки на ялинці виглядають не надто цікаво. «Оживити» їх можна розписом та іншими прикрасами.

Розглянь новорічний скляний «калейдоскоп» і визнач, на яких прикрасах є орнаменти.

Пригадай: орнамент – це візерунок, побудований на ритмічному повторенні елементів.

Хто правильно утворив орнамент для ялинкових іграшок – Барвик чи Лясолька?

Варіант 1. Виріж кружечок з кольорового паперу – це форма новорічної кульки. Намалюй несиметричний візерунок для ялинкової кульки та прикрась її дрібно нарізаною фольгою *(олівець, клей ПВА)*.

Варіант 2. Виріж кружечок з кольорового паперу – це форма новорічної кульки. Намалюй орнамент для ялинкової кульки і прикрась її блискітками *(олівець, клей ПВА)*.

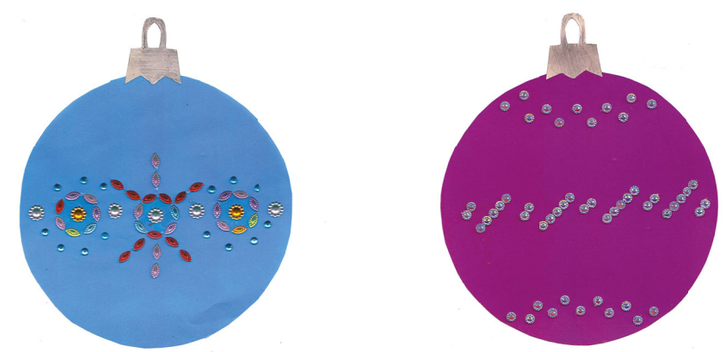

Створіть колективне панно з виготовленими іграшками.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Завдання Лясольки

1. Які твори ти зарахуєш до ліричних, а які – до героїчних?

С. Прокоф'єв. Вальс із балету «Попелюшка»	*Є. Адамцевич.* «Запорозький марш»
С. Борткевич. «Принцеса на горошині»	*Т. Керичок.* «Спортивний дух»

2. Назви́ музичні інструменти, які входять до складу духового оркестру.

3. За схемами назви́ відомі тобі музичні форми.

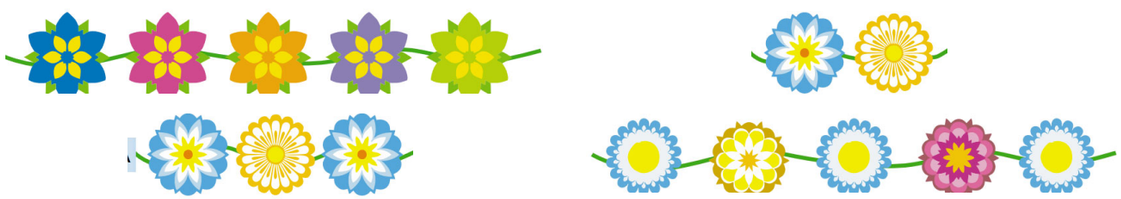

4. Розгадай ребус і назви́ слово, що означає основу мелодії, характер музики.

Завдання Барвика

1. Поясни, що таке портрет.
2. Визнач із-поміж зображень рельєф та круглу скульптуру.

3. Визнач у творах лінію горизонту, композиційний центр.

4. Наведи приклади симетрії в мистецтві.

Завдання Лясольки та Барвика

1. Як ти розумієш слово «форма» в мистецтві?
2. Розклади слова у відповідні мистецькі скрині.

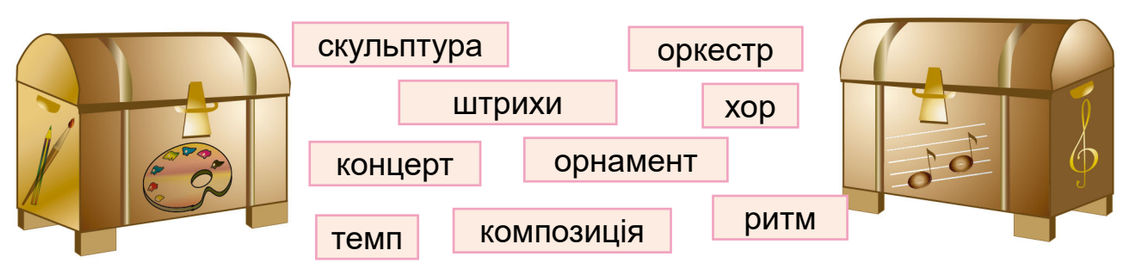

3. Добери в підручнику ілюстрації до музичних творів.

ManSound. «Santa Baby»	*Ф. Пелегрино.* «Парад героїв»

4. Який із музичних творів підходить до ранкової зарядки?

II. Фантастичні та комічні персонажі в мистецтві

15. МАНДРІВКА У СВІТ ФАНТАСТИКИ

Усі діти – фантазери! Ти, мабуть, також полюбляєш вигадувати, читати книжки й переглядати фільми про неймовірні історії? Вигадані герої спочатку з'являються в народних казках, потім – у літературних творах. Улюблені герої сучасних дітей – роботи.

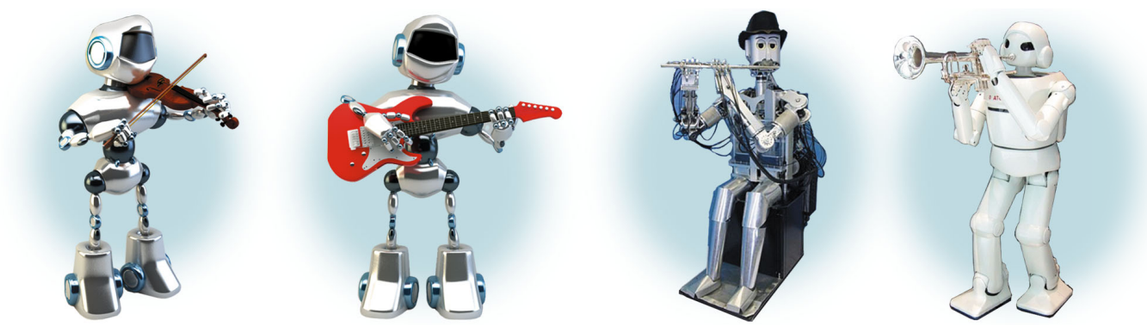

Роботи-музиканти здатні творити дива. Вони грають на інструментах, імпровізують або створюють власні композиції.

Юрій Щуровський. Хода робота.

Пісня про робота. *Микола Римський-Корсаков.* Політ джмеля (у виконанні дівчинки й робота-піаніста).

Як музика передає характер робота, його механічні рухи?

Познайомся з новим другом Лясольки та Барвика. Це – робот-фантазер Мед-Арт, прибулець із фантастичної країни Уявляндії. За допомогою сучасних засобів медіа він може творити дивні речі. Завдяки вмонтованим у нього ґаджетам він перенесе нас у різні мистецькі світи – реальні чи віртуальні. Робот уміє танцювати й грати на музичних інструментах, малювати чудернацькі картини.

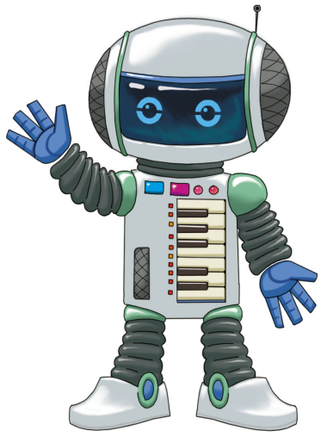

Чому зовуся я Мед-Арт?
Бо я в мистецтві – профі.
Та я ще й ґаджет, я ще й смарт,
я поведу вас із-за парт
в світи мистецтв чудові.

Ґаджет – цікава технічна новинка у вигляді електронного пристрою.

ПЛАНЕТА ДИТИНСТВА

Музика і вірші *Діани Пташинської*

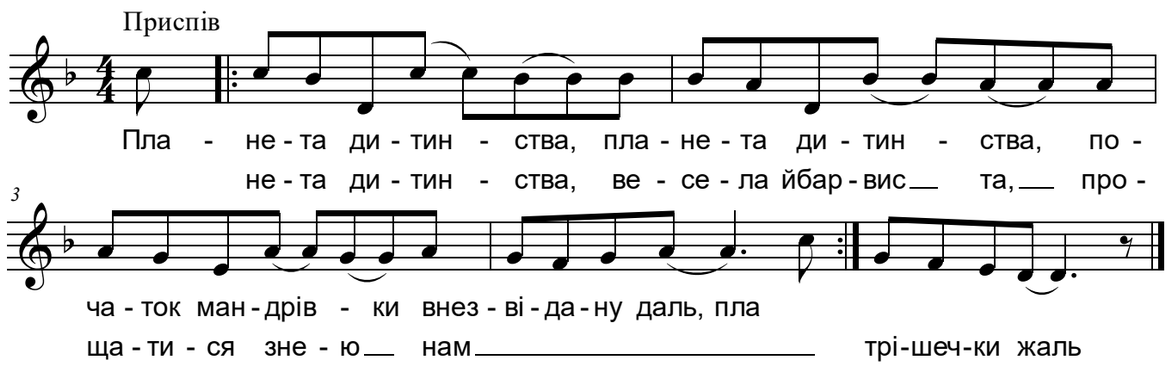

Поміркуй, які ансамблі можна створити з роботів-музикантів.

15. МАНДРІВКА У СВІТ ФАНТАСТИКИ

Чимало несподіваних відкриттів чекає на тебе в країні роботів Уявляндії. Мед-Арт познайомить з роботами-художниками. Вони вміють малювати портрети, схожі на людей, яких зображують.

Малювання роботом-художником з лего.

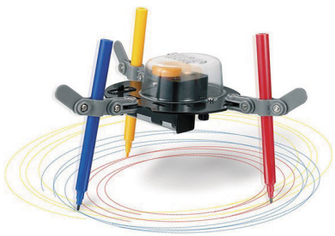

Електронний конструктор Робот-художник, рухаючись, може малювати одночасно трьома різнокольоровими фломастерами. Він рухає своїми механічними «руками» і створює на папері різнокольорові візерунки. Таку композицію можна доповнювати власними художніми деталями.

Різноманітні роботи-іграшки надзвичайно популярні. Багато дітей захоплюються також трансформерами, залюбки гасають на електроскутерах.

Роздивись роботи-іграшки. Яка з них тобі найбільше подобається і може стати другом?

Творці анімаційних ігор і мультиків нерідко зображають позитивних героїв-роботів схожими на людей. Робота-іграшку можна виготовити з простих побутових матеріалів: картонних коробок, пластикових пляшок і стаканчиків, кришок, трубочок від соку тощо. Треба тільки ввімкнути фантазію і не забути про гарний настрій!

Уяви себе геймером і створи робота з простих форм для комп'ютерної гри.

Варіант 1 (кольорові олівці, картон, ножиці)

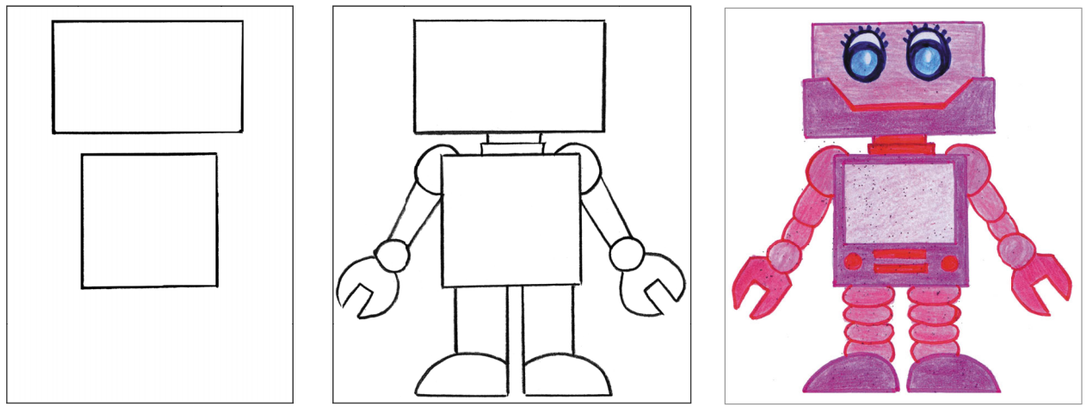

Варіант 2 (побутові матеріали)

Придумай і намалюй трансформер-всюдихід для фантастичних подорожей. На дозвіллі разом із друзями виготовте роботів з побутових матеріалів і придумайте гру з ними.

16. МАНДРІВКА У СВІТ ФАНТАСТИКИ *(продовження)*

У минулому вигадані герої мандрували світом на килимі-літаку чи на повітряній кулі. А персонажі сучасних мультфільмів гасають на машинах-трансформерах, електроскутерах і зорельотах.

А чи знаєш ти, як літав Карлсон, який живе на даху? Цей пустунчик з пропелером на спині з'явився завдяки бурхливій фантазії шведської казкарки Астрід Ліндгрен. Він називав себе найкращим авіатором! Адже гасав над містом зі своїм другом Малюком.

А тепер відгадай ім'я першої жінки-льотчиці. Так-так – Яга! Страхітлива казкова бабуся, що літає у ступі й живе в лісовій хатинці на курячих ніжках.

Петро Чайковський. Баба-Яга. *Юрій Весняк*. Карлсон (ансамбль для фортепіано в чотири руки).

Який характер музики? Якими ти уявляєш Бабу-Ягу і Карлсона? Хто виконує ці твори?

М/ф «Карлсон, який мешкає на даху» (Швеція).

Ансáмбль – група музикантів із двох і більше виконавців, які виконують музику разом.

Варіант 1. Придумай мелодію за ритмом та виконай її із супроводом.

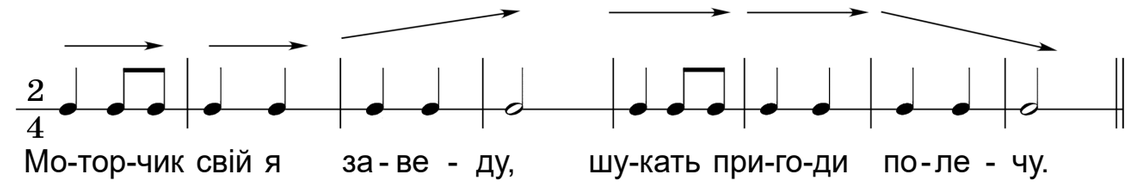

Варіант 2. Згадай, як виконується нота з крапкою. Виконай ритм польоту Карлсона з Малюком над містом зі шведського мультфільму.

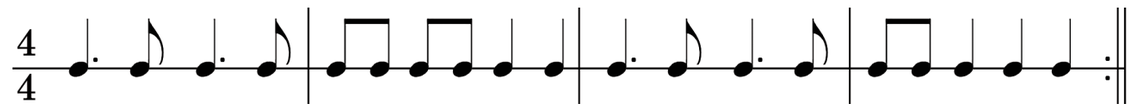

Музична грамота

Окрім виконання соло музику можуть співати або грати на інструментах кілька виконавців: два – *дует*; три – *тріо*; чотири – *квартет*.

Разом із друзями утворіть різні види ансамблів – дуети, тріо, квартети. Виконайте в ансамблі улюблену пісню чи заграйте на музичних інструментах один з ритмів із підручника.

Пісня «Друзі-мандрівники» (автор віршів *Галина Британ*).

На дозвіллі досліди різні нотні приклади в підручнику, віднайди ноти з крапками.

16. МАНДРІВКА У СВІТ ФАНТАСТИКИ *(продовження)*

Фантазувати в образотворчому мистецтві набагато складніше, ніж описувати уявні події словами. Як і письменники, художники-фантасти вигадують незвичні події, придумують неймовірні зображення. Такі фантастичні картини занурюють у світ неможливого, показують нереальну красу, якої не побачиш у житті.

Що відбувається на картині? Події реальні чи фантастичні? Де й коли вони відбуваються? Що незвичного в зображенні людей, тварин? Що тобі сподобалося найбільше? Яку музику можна уявити? Запропонуй свою назву картини.

Поміркуй, хто з наших героїв вдаліше намалював ескіз до композиції з Карлсоном. Поясни свою думку.

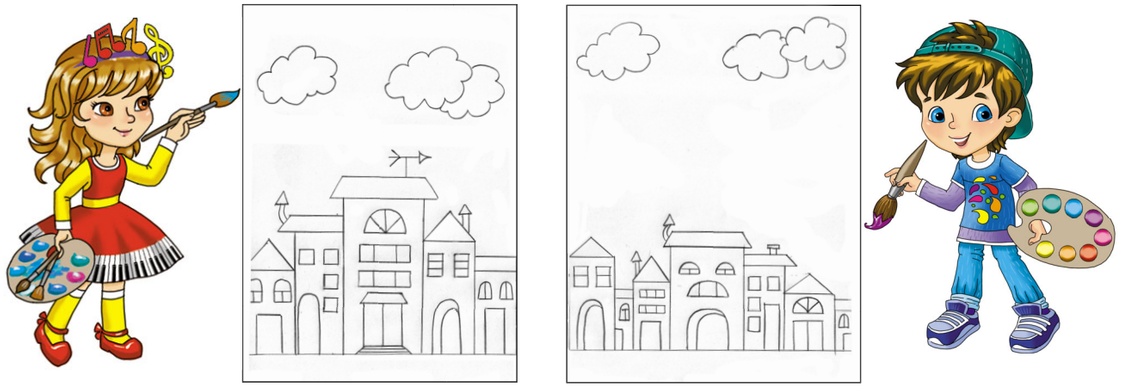

Намалюй Карлсона з пропелером на спині в польоті над містом *(гуаш чи кольорові олівці й фломастери)*.
Намагайся передати рух товстунчика.

На дозвіллі придумай розповідь про цікаві пригоди Карлсона і Малюка.

17. ЗИМОВІ ДИВА

Фантастичне виникнення повелительки льодового королівства данський казкар Г. К. Андерсен описав так: «*За вікном пурхали сніжинки; одна з них, найбільша, почала рости, рости, поки, нарешті, не перетворилася на жінку, закутану в білий тюль, зітканий ніби з безлічі сніжних зірочок. Вона була дивовижно гарна, вся із сліпучо-білого льоду і все-таки жива! Очі її виблискували, як зорі, але в них не було тепла…*».

Жанна Колодуб. «Троль», «Герда», «Снігова Королева» (з альбому «Снігова Королева»).

Опиши музичні «портрети» страхітливого і злого троля, доброї та милої Герди, холодної та байдужої Снігової Королеви. А як у музиці відтворено рухи лихого Троля? Добери слова для характеристики музики Герди і Королеви – реальної героїні і фантастичної:

стримана, велична, холодна, мрійлива, лагідна, ніжна

М/ф «Снігова Королева» *(фрагмент)*.

БАБА СНІГОВА

Музика і вірші *М. Ровенка*

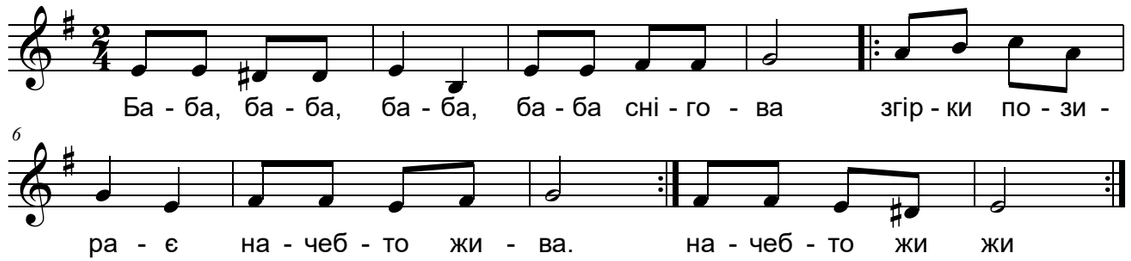

Виконай пісню, стежачи за нотним записом. Чи всі ноти тобі відомі? Поміркуй і запропонуй варіант назв нот, що вийшли за межі відомого тобі звукоряду. (). Які музичні знаки тобі не знайомі?

Разом з друзями виконайте пісню в ролях.

Музична грамота

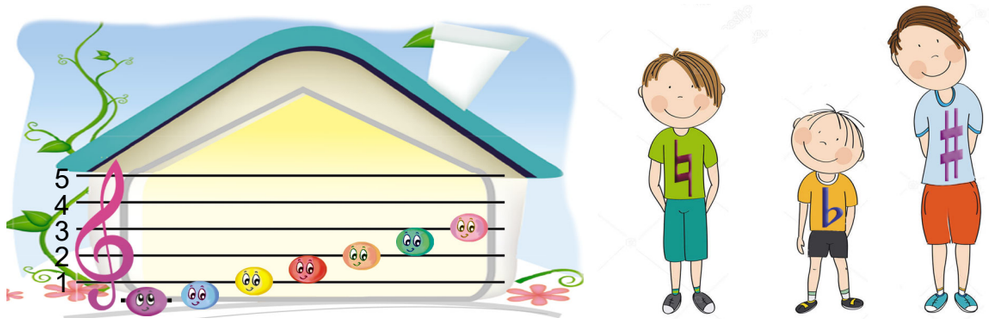

Дружно живуть у Будиночку нот нотки-сестрички. До них приходять друзі. З братами-чарівниками Дієзом, Бемолем і Бекаром цікаво грати в музичні ігри-перетворення. Коли перед ноткою постане чарівник Дієз ♯, вона починає звучати вище. Коли на цьому місці опиняється Бемоль ♭, то звучання стає нижчим. А Бекар ♮ завжди знімає чари своїх братів Дієза і Бемоля.

Переглянь ноти пісень у підручнику і знайди в них знаки дієз і бемоль.

17. ЗИМОВІ ДИВА

Фантастичні персонажі нерідко мешкають у незвичайних палацах і будинках. Уявімо, з яких матеріалів їх можна побудувати. Ось, наприклад, Снігова Королева живе у крижаному замку. Але такі дивні будиночки можна побачити не лише в казках. Щороку в різних країнах світу проходять фестивалі споруд з льоду! І це справжнє зимове диво!

Розглянь на світлині крижані споруди. З яких геометричних форм вони складаються?

Геннадій Сасько. Крижаний палац Снігової королеви.

Лясолька склала на площині фантастичну споруду з геометричних фігур. Які фігури вона використала?

ЗМІСТ

I. Мистецькі мандри ліричних персонажів і легендарних героїв

1. Лясолька і Барвик у Країні Мистецтв 4
1. Лясолька і Барвик у Країні Мистецтв 6
2. Портретна галерея 8
2. Портретна галерея 10
3. Ліричні персонажі 12
3. Ліричні персонажі 14
4. Людина і природа – єдині 16
4. Людина і природа – єдині 18
5. Людина і природа – єдині (продовження) 20
5. Людина і природа – єдині (продовження) 22
6–7. Дружба та братство – наше багатство 24
6–7. Дружба та братство – наше багатство 26
8. Героїзм у мистецтві 28
8. Героїзм у мистецтві 30
9. Богатирі в мультиплікації 32
9. Богатирі в мультиплікації 34
10–11. Козацькому роду нема переводу 36
10–11. Козацькому роду нема переводу 38
12. Наша слава, краса і велич 40
12. Наша слава, краса і велич 42
13. Новорічний калейдоскоп 44
13. Новорічний калейдоскоп 46
14. Новорічний калейдоскоп (продовження) 48
14. Новорічний калейдоскоп (продовження) 50
Перевір свої досягнення 52

II. Фантастичні та комічні персонажі в мистецтві

15. Мандрівка у світ фантастики 54
15. Мандрівка у світ фантастики 56
16. Мандрівка у світ фантастики (продовження) 58
16. Мандрівка у світ фантастики (продовження) 60
17. Зимові дива 62
17. Зимові дива 64
18. Зимові дива (продовження) 66
18. Зимові дива (продовження) 68

19. У світі реального та уявного 70
19. У світі реального та уявного 72
20. У світі реального та уявного (продовження) 74
20. У світі реального та уявного (продовження) 76
21. Картинки з виставки 78
21. Картинки з виставки 80
22. Картинки з виставки (продовження) 82
22. Картинки з виставки (продовження) 84
23. Фантастичні пригоди у Країні Див 86
23. Фантастичні пригоди у Країні Див 88
24–25. Космічний політ 90
24–25. Космічний політ 92
26. Гумор у мистецтві 94
26. Гумор у мистецтві 96
27. Гумор у мистецтві (продовження) 98
27. Гумор у мистецтві (продовження) 100
28. Ляльки-іграшки в житті та мистецтві 102
28. Ляльки-іграшки в житті та мистецтві 104
29. Ляльки-іграшки в житті та мистецтві (продовження) ... 106
29. Ляльки-іграшки в житті та мистецтві (продовження) ... 108
30. Театральна подорож до Європи 110
30. Театральна подорож до Європи 112
31–32. Мистецька подорож до Європи 114
31–32. Мистецька подорож до Європи 116
Перевір свої досягнення 118
Словничок 120
Мистецька абетка 122
Нотний додаток 124
Список музичних творів 137